

der niet op aangesproken: dat decor is er; dat heeft hij gedaan. Voor een dramaturg ligt dat veel subtieler: het programmaboekje had ook iemand anders kunnen maken; er is een verglijding van functies binnen het theater. Het werk van de dramaturg is overal en dus nergens zichtbaar. Mensen vragen mij omdat ze denken dat ze er beter van worden, niet slechter, dus heb ik een functie. Dat is natuurlijk erg persoons- en teamgebonden. Er zijn regisseurs met wie ik niet kan of wil werken, andere met wie het leuk zou zijn te werken; met sommigen heb je een geweldige periode gehad die nu voorbij is, enz.

Etcetera: Ines, kan jij omschrijven wat je eigenlijk doet?

Sauer: Met iedere regisseur is het anders. Ieder die je vraagt, vraagt een andere benadering en heeft op een ander vlak behoefte aan ondersteuning. Zelf wil je weer iets nieuws ontdekken. Er zijn andere verhoudingen met nieuwe mensen. Je begint telkens vanaf nul. Mijn ervaringen zijn uiteraard nog beperkt: de ene keer heb je een duidelijk omlijnd gebied, b.v. de nauwkeurige tekstanalyse waarin je een steun kan zijn naast de intuïtieve aanpak van de regisseur en je een boog kan vormen tussen de acteurs en de tekst; de volgende keer heb je een heel wat psychologische functie te vervullen, waarvan je zelf niet goed weet wat het betekent. Het programmaboekje is wel een houvast. Dat is het meest concrete: dat heb je ten minste geschreven. En toch word je gevraagd om er te zijn, dat wil dus zeggen dat je ergens vertrouwen geeft. Ik heb ook een keer meegemaakt dat ik op een doorloop gevraagd werd van een repetitieproces dat helemaal vastzat. Ik zag die dingen voor het eerst en kon blijkbaar vruchtbare vragen stellen; dan voel je je nuttig; dat was een leuke dramaturgische ervaring. Ook als student bij DasArts vind ik het aangenaam dat andere studenten met mij over hun werk komen praten. Ze vragen je: lees dit eens of wat denk je daar van? In andere gevallen is de ervaring als dramaturg erg vaag. Soms weet je zelf niet waarom je gevraagd en ook nog betaald wordt.

Etcetera: Als dramaturg moet je een hele grote rugzak vol materiaal hebben. Hoe vul je die aan? Ga je op een bepaald moment zitten om nieuw materiaal op te slaan of gebeurt dat organisch, al werkende?

Brog: Eigenlijk allebei. Je ontwikkelt een manier van om je heen te kijken en informatie te verzamelen. Soms ontmoet je een auteur en ga je daar plots alle titels van lezen. Je hebt een aanleiding en iets begint je te boeien. Dat is ook een van de vreugden van het vak. Er zijn

altijd gebieden waarvoor de tijd je ontbreekt om je erin vast te bijten. Ik heb altijd de indruk dat ik te weinig voorstellingen zie, of films – want film en theater volgen elkaar voor een deel wél en voor een deel ook niet; en er zijn interessante mensen bezig met de overstap tussen die twee gebieden. Ik heb ook steeds het gevoel te weinig naar het buitenland te gaan, terwijl het zo prettig is je te laten voeden door het directe (theater)werk van anderen.

Etcetera: Wordt de omgang met je eigen 'reservoir' makkelijker bij het ouder worden of juist niet?

Brog: Dat is heel dubbel. Er is een gebied waartoe je vanuit je temperament of je geschiedenis makkelijk toegang hebt en dat je ook makkelijk kunt uitbreiden. Het gevaar is dat je dat blind kan maken voor gebieden die moeilijker toegankelijk zijn. Anderzijds ben ik ook op zoek naar contact met jonge makers: nagaan wát en waarom zij dat doen. Dat is buitengewoon inspirerend. Je eigen bagage kan net zo goed een last als een voordeel voor je zijn.

Etcetera: Ines, heb jij soms het gevoel dat je nog te jong bent om dramaturge te kunnen zijn?

Sauer: Mijn reservoir is natuurlijk nog niet heel groot. Vaak heb ik het gevoel te weinig gelezen te hebben. Buitenlands theater zien lijkt mij heel inspirerend. Ik was een tijdje in Berlijn en heb daar veel geleerd alleen maar door te kijken; en dan weer hier terug te komen en hier te kijken. Ik zou graag naar Frankrijk gaan: telkens weggaan en weer terugkomen. Ik denk dat naarmate ik ouder word ik ook een betere dramaturge zou kunnen worden. Vandaar dat ik nu ook geen haast heb om me te melden bij een of ander gezelschap. Ik wil nu vooral onderzoek doen, ook in andere gebieden, dans, beeldende kunst, in de praktijk werken met kunstenaars van andere disciplines. Daarna zien we dan wel weer.

Etcetera: Jullie zeggen allebei dat je bij sommige voorstellingen méér nodig bent dan bij andere. In feite gaat het dus om een 'dramaturgische functie' die soms door een dramaturg ingevuld wordt en soms ook door anderen...

Brog: Absoluut. Er is altijd dramaturgie, ook al is er geen dramaturg.

Etcetera: Er is die tendens in het theater waarin acteurs autonomer worden, zich meer als 'makers' opstellen. Nemen zij dan niet zelf een deel van die dramaturgie op zich?

Brog: Precies bij die groepen die de autonomie van de performer hoog in het vaandel schrijven, heb ik het gevoel dat de dramatur-

gie een heel belangrijk deel van het gezamenlijke werk vertegenwoordigt.

Sauer: In die groepen worden vaak de verschillende stukken op het repertoire met elkaar verbonden. In die groepen zitten ook soms mensen die eerst theaterwetenschap hebben gestudeerd. De functie van dramaturg wordt daar niet meer aan één persoon toegekend, maar binnen de spelersgroep zelf vervuld. Op de momenten 'dat het lukt' straalt dit soort verbondenheid van de spelers m.b.t. datgene wat ze samen willen ook uit naar het publiek.

Brog: Ik heb ook eerst twee jaar toneelschool gedaan. Toen ik overtuigd was dat ik echt niet wilde spelen, ging ik theaterwetenschap studeren. Maar die toneelschool was een ontzettend goeie opstap: je kan echt begrip opbrengen voor wat spelervaring uitmaakt. Je kan ook de agressie van acteurs duiden: 'jij kan wel zeggen hoe het moet maar hoe krijg ik dat op de vloer.'

Sauer: Als beginnend dramaturg ben je vaak geneigd de weerstand van acteurs als een persoonlijk falen op je eigen conto te schrijven. Dan stel je je direct vragen als 'doe ik het fout of zo?', terwijl je moet inzien dat je tijdens een repetitie deel uitmaakt van een psychologisch soms zeer complexe wisselwerking. Als je daar inzicht in krijgt kan je veel beter en met meer vertrouwen werken. Je leert snel wanneer je foute of goeie dingen zegt. Je moet erover waken in je oordelen niet 'boven de acteur' te gaan staan. Je ziet iemand zoeken en je moet nadenken hoe je hem daarbij kan helpen. Niet te snel oordelen. Ik ben zelf op zoek; iedereen is op zoek. Het is een absolute misvatting dat een dramaturg op de eerste dag van de repetitie zou weten hoe het stuk in mekaar zit, ook al heb je het honderd keer gelezen; je hebt er een beeld van, maar het eindbeeld maak je met z'n allen. Je moet kijken wat ermee gebeurt en waar je samen uitkomt.

Etcetera: Hoe kijken jullie naar mekaars werk? Is er een dialoog tussen oudere en jongere dramaturgen?

Sauer: Ik heb wel gesprekken gehad met oudere dramaturgen, maar dat ging meer over het functioneren in een groep en minder over wat je van ons werk terugziet in een voorstelling.

Etcetera: Janine, geef jij les aan jonge dramaturgen?

Brog: Nee, ik heb wel eens een workshop gegeven aan de Universiteit van Utrecht en ik ben artistiek adviseur bij de regieopleiding in Amsterdam. Merkwaardig is dat je dus eerder naar je mening wordt gevraagd m.b.t. de opleiding van jonge regisseurs dan m.b.t. die van dramaturgen. Waarschijnlijk is er niet echt